

FAGOT (1)

ZÁKLADNÍ PŘEHLED PEDAGOGICKÝCH TÉMAT

(materiál určený zejména začínajícím učitelům základních uměleckých škol)

Autor: MgA. Lukáš Kořínek

Duben 2013

Obecné předpoklady pro hru na fagot jsou stejně jako u ostatních nástrojů. Inteligence, hudební inteligence, hudební sluch, rytmické cítění, schopnost soustavně pracovat atd. Konkrétní předpoklady pro hru na fagot jsou; dostatečná fyzická vyspělost a nátiskové dispozice.

Nátiskové dispozice nejsou tak zásadní jako např. u některých žesťových nástrojů. Je velice málo adeptů hry na fagot, kteří by kvůli špatným nátiskovým předpokladům nemohli hru na fagot studovat. Pokud se tak stane, je dobré vyzkoušet nátiskové předpoklady žáka na jiné dechové, popř. ostatní, nástroje. Zdánlivě nedobré nátiskové předpoklady jsou často zapříčiněny nekvalitními fagotovými strojkami a špatným dýcháním, resp. nedostatečným tlakem při vytváření tónu. Při správně uvolněném nátisku může hrát kvalitním zvukem na fagot většina studentů.

Naprostou zásadní předpokladem pro úspěšnou výchovu začínajících a i pokročilých fagotistů je schopnost vyučujícího fagotové strojky vyrábět, nebo je alespoň upravovat. Pokud tomu tak není, je velice složité hru na fagot kvalitně vyučovat. Je to proto, že fagotové strojky zakoupené ve specializovaných obchodech nejsou prakticky použitelné pro sólové nebo komorní hraní. Strojová výroba těchto fagotových strojků, vzhledem k jinakosti používaného materiálu (dřeva), nepřináší většinou dobrou kvalitu. I prvotně kvalitně vyrobený fagotový strojek se však v průběhu doby ohrávání mění např. v závislosti na počasí, nebo jeho opotřebením. Vyučující musí na tuto situaci zareagovat a žákovi strojek upravit. Jinak se výuka komplikuje a žákův vývoj se zastavuje.

Jako přípravný nástroj pro výuku hry na fagot je většinou praktikována zobcová flétna. Zobcová flétna je velmi vhodným přípravným nástrojem za předpokladu, že je žák důsledně veden ke kvalitnímu bráničnímu dýchání. V opačném případě může hra na zobcovou flétnu působit kontraproduktivně, protože i při malém tlaku dechu je žák schopen vytvořit přeci jen nějaký zvuk. Stejná intenzita malého tlaku dechu na fagot již ale nestačí. Obecně však zobcovou flétnu můžeme považovat za vhodnou přípravnou možnost. Je však možné začít hrát na fagot po jakémkoli jiném nástroji. U starších žáků je možné začít studovat hru na fagot i bez předchozí zkušenosti s hrou na nějaký nástroj.

Optimální věk pro začátek studia hry na fagot nelze obecně určit. Záleží na individuální fyzické vyspělosti žáka. Často se objevuje předsudek, že na fagot mohou hrát jen žáci starší a hlavně chlapci. Skutečností však je, že žáci mohou většinou začít studovat hru na fagot již v deseti letech věku a i dříve. Pokud má žák zájem o studium, je dobré začátek zbytečně neoddalovat a raději přizpůsobit výuku. Např. pokud žák nedokáže zakrýt dírky pravou rukou, je možné hrát dočasně bez tzv. slavíka neboli halteru a vyčkat, až žákova ruka časem dostatečně doroste. Další předsudek, že na fagot by měli hrát jen chlapci, je také nepravdivý. Dnešní praxe ukazuje, že na fagot studuje minimálně stejný počet dívek jako chlapců.

Na počátku studia je potřeba pečlivě položit základy přirozeného a uvolněného nátisku, nadechování se a následného vydechování do nástroje. Některé zahraniční školy tzv. nátisk bez presu (non pres) považují za absolutní základ správné hry. Dále je nutné na počátku studia pracovat na fixaci správného postoje při hře. Toto vše je však třeba činit s vědomím, abychom žáka neodradili od chuti a zápalu od studia.

Pro vytvoření přirozeného a uvolněného nátisku je naprostou zásadní uvolněný a vylehčený fagotový strojek. Pokud je totiž strojek neuvolněný a tvrdý, žák se snaží jej nepřirozeným způsobem ovládat

a tím si fixuje nepřirozené návyky. S tím souvisí i nutná velká tolerance učitele k možnému ostřejšímu a nekultivovanému zvuku, který začátečník, hrající na uvolněné a lehké strojky, většinou vytváří. Učitel se také musí snažit neúnavně žákovi připomínat, aby při hraní vytvářel dostatečný tlak dechu. Pokud si toto žák dobře zafixuje, je velký předpoklad, že v budoucnu bude hrát kvalitním zvukem a dobře intonovat. Dobrý tlak dechu má také vliv na nasazení tónu a i na prstovou techniku hry.

Na zafixování si správného postoje je vhodné použít popruh na tělo a naopak nepoužívat popruh na krk. Popruh na tělo rozloží váhu nástroje na celá záda a tím je pro mladé lidi, kteří stále rostou, zdravotně prospěšnější. Podobně jako u nátisku by se mělo také u postoje dbát na přirozenost každého jednotlivého žáka. Pokud postoj působí přirozeně a neohrožuje zdravý růst žáka, neměl by učitel zbytečně do postoje zasahovat.

Abychom udrželi počáteční nadšení pro hru je dobré hrát s žákem co nejdříve dueta. Tato dueta pro žáka a učitele můžeme použít např. Julius Weissenborn- Praktische Fagott Schule.

Žákův part je velice jednoduchý a je možné jej hrát již v prvním měsíci výuky. Žák má pocit, že již něco zahraje a je to pro něho povzbuzení do dalšího studia.

Není vhodné zbytečně odkládat ani hru s doprovodem klavíru. Počáteční malý tónový rozsah začínajícího fagotisty nemusí být překážkou. Učitel může upravit např. některé drobné skladby pro zobcovou flétnu. Notový materiál např. Miloslav Klement- Základy hry na sopránovou zobcovou flétnu.

Včasný začátek hry s doprovodem klavíru přivede žáka k přemýšlení o intonaci. Student může také poměrně brzy vystoupit na veřejném koncertě a to je dobré pro udržení jeho motivace. Tyto drobné skladby se dají poměrně detailně propracovat, aniž by měl žák pocit velké složitosti studované látky. V tomto tónovém rozsahu např. od F-f je fagot relativně dobře ovladatelný nástroj.

Některé, většinou starší metodiky hry, odkládají plnohodnotný začátek hraní např. foukáním jen na samotný fagotový strojek. Většina učebních postupů považuje za důležitou hru tzv. vydržovaných tónů. Vydržované tóny jsou jistě důležité jak na začátku studia tak i v jeho průběhu. Vydržované tóny mají za hlavní cíl stabilizovat žákův nátisk. Může se na nich však také procvičovat zkvalitňování jemného nasazení tónu. Za předpokladu, že má žák dobrý hudební sluch, by mělo dojít i ke zlepšení v intonaci. V neposlední řadě vydržované tóny napomáhají k větší výdrži při hře.

Nebezpečí vydržovaných tónů ale je, že žák jejich hraním může strávit mnoho času, který mu pak chybí při cvičení jiných věcí. Existují úspěšní pedagogové a žáci, kteří tuto metodu z těchto, a i jiných důvodů, nepraktikují a přesto jsou jejich výsledky vynikající.

Prospěšnost této metody není absolutně jasná a je tedy třeba zvolit individuální přístup.

Jak již bylo řečeno, základním faktorem kvalitní výuky a kvalitní hry žáka je fagotový strojek. Bez kvalitně vyrobeného a upraveného fagotového strojku není žák schopen podávat odpovídající interpretační výkony. Je prakticky nereálné, aby si žák základní umělecké školy fagotové strojky sám zhotovoval a následně upravoval nožem. Je však žádoucí, aby se žák naučil stroje upravovat tzv. mačkáním drátků. Zhotovování si fagotových strojků nelze u většiny žáků vyžadovat, protože tato výroba vyžaduje použití speciálního nářadí, jehož pořízení je velice finančně nákladné. Zhotovování je také extrémně časově náročná záležitost.

Snad ještě komplikovanější než vlastní zhotovení fagotového strojku je jeho následné tzv. vyškrabování nožem. Vyškrabování nožem vyžaduje soustavnou práci a dostatek zkušeností. Pracujeme totiž s přírodním materiálem-dřevem, které se v průběhu celého procesu často mění. Některé zásahy se nedají zcela racionálně vysvětlit. Upravovatel musí mnohdy postupovat intuitivně. Zhotovení a následná úprava fagotového strojku by měla být nedílnou součástí práce učitele hry na fagot. Učitel na základní umělecké škole by neměl odpovědnost za kvalitní fagotový strojek přenášet na žáka. Naopak žák by se měl naučit upravovat strojek mačkáním v drátčích a udržovat jej v čistotě. Tzv. úprava v drátčích může být velice prospěšná a její výhodou je to, že pokud se zásah nepodaří udělat správně, dá se vše vrátit do původního stavu před úpravou. Toto však neplatí při úpravě nožem, kde případný chybný zákrok je většinou již nevratný. Úpravu v drátčích může žák provádět prsty, nebo malými kleštěmi. Čím dříve si žák tuto dovednost osvojí, tím lépe.

Hygienická údržba fagotového strojku je také velice důležitá. Strojek by měl být stále čistý. Pečuje-li žák o strojek, je větší pravděpodobnost, že mu déle vydrží kvalitně hrát. Je dobré vést žáka k provozování ústní hygieny před hraním. Starší strojek, který opotřebením již hůře hraje, není většinou vhodné upravovat nožem, ale dá se pomoci vyčištěním jehlou. Někteří profesionální fagotisté používají, na hygienickou údržbu strojků, malý laserový čistič na kovové předměty. Nečistoty, vytvořené na strojku, se odstraní a jeho životnost se tím prodlouží.

Fagot je podle statistik jeden z nejméně vyučovaných nástrojů na základních uměleckých školách co do počtu žáků. Prvním důvodem je jeho poměrně malá využitelnost v různých hudebních žánrech a z toho pramenící menší zájem případných adeptů studia. Oproti např. příčné flétně, nebo klarinetu je fagot méně známým nástrojem.

Druhým důvodem, proč obor hry na fagot studuje poměrně malý počet žáků, je vysoká pořizovací cena nástroje. Fagot je ze všech dechových nástrojů obecně nejdražší.

Vysoké náklady na pořízení nástroje a relativně menší zájem veřejnosti o studium znamenají, že se na většině základních uměleckých škol hra na fagot vůbec nevyučuje. Fagot je ovšem nástroj nezastupitelný v komorní hudbě, nebo v komorním či symfonickém orchestru. Jako basový nástroj je pro chod a pestrost uměleckých souborů každé školy velice potřebný a využitelný.

Jednou z nejdůležitějších dovedností pedagoga je schopnost žáka **motivovat**. Motivovat žáka základní umělecké školy je pro učitele velmi náročný úkol. Většina žáků základní umělecké školy provozuje kromě tohoto studia většinou ještě další zájmové činnosti. Najít motivaci a energii pro náročné studium hry na nástroj není mnohdy jednoduché. V případě, že je žák enormně přetížený, je rozumné vyhodnotit situaci společně s rodiči a pokusit se žákovi aktivity případně omezit. Studium hry na nástroj nemůže bez soustavného cvičení přinášet pozitivní výsledky a pokroky.

Velmi pozitivním motivačním prvkem je co nejdříve začlenění do komorního souboru. Zpočátku jen v rámci fagotové třídy např. fagotové kvarteto či trio. Žákův part je možné upravit a přizpůsobit žákově technické úrovni. Např. přepsáním některých pasáží o oktávu níže, nebo vynecháním určitých not, i celých taktů. Pokročilejší žáky je vhodné začlenit do komorních souborů v rámci školy. Fagot může být bez problémů využit ve školním komorním či symfonickém orchestru. Fagotový part se dá vytvořit i do orchestru dechového.

Pro některé žáky může být motivační časté vystupování na veřejných školních koncertech. Pro

některé naopak časté vystupování může být stresující. V tomto případě musí učitel zvolit citlivý a individuální přístup ke každému jednotlivému žákovi.

Velmi silný motivační prvek pro žáka , ale také pro učitele, je příprava a účast na soutěži. Vzhledem k většinou malému počtu soutěžících na fagot je pravděpodobnost úspěchu poměrně vysoká. Je však důležité vybrat vhodný soutěžní repertoár na který žák stačí. Nevhodně zvolený náročný repertoár většinou dobrý výsledek na soutěži nepřinese.

V České republice se pravidelně po třech letech koná **soutěž** Základních uměleckých škol vyhlášená MŠMT. Tato soutěž má samostatný obor hra na fagot, který je rozdělený do několika věkových kategorií. Soutěž má celkem čtyři kola- školní, okresní, krajské a ústřední(celostátní). V každém kole se rozdělují ceny a čestná uznání. Praxe hodnocení je taková, že drtivá většina soutěžících žáků na některé z těchto ocenění dosáhne.

Podobným způsobem vypisuje MŠMT také jednou za tři roky soutěž v komorní hře. Obsazení fagotu do komorního souboru je přínosné pro zvukovou barevnost a výraznou možnost rozšíření repertoáru pro daný soubor.

Další oborovou soutěží pro fagot je soutěž v Brně- v rámci tradiční soutěže Žestě Brno. Na této soutěži je od letošního roku (2013) vyhlášen obor fagot v kategoriích junior A,B,C. Soutěž je určena žákům ve věku do šestnácti let a je mezinárodní.

U obou těchto soutěží(ZUŠ,Brno) je soutěžní repertoár prakticky libovolný a časové požadavky poměrně snadno splnitelné.

Další zajímavou soutěží je Pro Bohemia Ostrava. V této soutěži však soutěží všechny dřevěné dechové nástroje dohromady a mohou se jí účastnit jak žáci základních uměleckých škol ,tak i studenti konzervatoří a hudebních gymnázií.

Vhodná volba přednesového repertoáru je důležitá nejen pro soutěžní výstupy, ale hlavně pro zdařilý průběh celého žákova studia. Neméně důležitou součástí studia je také hra etud. Vydání fagotových etud a přednesových skladeb existuje celá řada. Učitel musí správně odhadnout obtížnost skladeb, které žákovi zadává, aby bylo jejich nacvičování a následné koncertní provádění prospěšné jeho vývoji. Nadání a schopnost dělat pokroky je u každého žáka různá, proto není vhodné přiřazovat jednotlivé etudy a přednesové skladby ke konkrétnímu věku žáka, nebo k ročníku jeho studia. Volba skladeb se musí vhodně přizpůsobit stupni hráčské úrovně žáka.

Doporučené etudy pro začátečníky:

- K. Pivoňka- Škola hry na fagot
- J. Weissenborn- Praktische-Fagott- Schule
- J. E. Skornicka - Elementary method bassoon

Doporučené etudy pro mírně pokročilé:

- J. Weissenborn- Fagottstudien für Anfänger

Doporučené etudy pro více pokročilé:

K. Pivoňka- Rytmické etudy

J. Weissenborn- Fagottstudien für Vorgeschrittene

Doporučené etudy pro vyspělé

L. Milde- Technické etudy

L. Milde- Koncertní etudy

Doporučené přednesové skladby pro začátečníky:

J. B. Lully - Chanson codex

Vietoris - Chorea Hungarica

Jan Dvorník- Píseň

Doporučené přednesové skladby pro mírně pokročilé:

P. Zapletal - Epizody pro fagot

Jan Dvorník - Andante pro fagot

Doporučené přednesové skladby pro více pokročilé:

B. Marcello- sonáta e moll

A. Vivaldi- koncert d moll

Doporučené přednesové skladby pro vyspělé:

A. Vivaldi- koncerty a moll, e moll

W. A. Mozart-koncert B Dur

C. M. Weber- koncert F Dur

Doporučené webové stránky- www.fagotizm.ru